

RAFI BOGIŠIĆU (1925.– 2010.)

IN MEMORIAM

Nakon teške bolesti, u srijedu, 6. listopada 2010. godine, umro je akademik, sveučilišni profesor, književni povjesničar i književnik Rafo Bogišić. Do par mjeseci pred smrt, iako s poteškoćama, ustrajno je pisao, nastojeći zaboravu oteti ono što je znao, što je proučio, spoznao, i ono što je proživio. Obitelj, prijatelji i poznanici, njegovi kolege s Fakulteta i iz Akademije, brojni studenti oprostili su se od njega, otprativši ga na vječni počinak, 13. listopada na Mirogoju. Komemorativni skup o njegovu životu i djelu održan je u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i na Filozofskom fakultetu.

Rafo Bogišić rođen je u Dubravci, u Konavlima kraj Dubrovnika, 2. ožujka 1925. Nakon osnovne škole u rodnom mjestu, klasičnu je gimnaziju polazio u Dubrovniku. Kad su partizani ušli u Dubrovnik, njega i gimnazijalce iz sjemeništa priključili su svojoj vojsci, a mnoge profesore odveli su u smrt, na Daksi. Mladi je vojnik prošao dug put, a ratno krštenje doživio je u Istri, u Pazu. Prebacivši se desantom sa Cresa na istočnu istarsku obalu, iznenadili su u rano jutro Nijemce koji su se spremali napustiti Istru i krenuti u povlačenje, prema Trstu. Iz istarskih su sela uzeli mnoge volove da im vuku kola. U teškom okršaju poginuli su mnogi Nijemci, ali usmrćeni su i mnogi volovi, prethodnih dana oduzeti seljacima, upregnuti u vojna kola za evakuaciju prema Sloveniji i Njemačkoj. Ljudska krv pomiješala se s krvlju ranjenih volova, koji su od bola tulili. To mu se trajno usjeklo u sjećanje. Nakon toga su pod večer stigli u Labin i opet su iznenadili Nijemce za večerom. Ne dovršivši večeru, razbježali su se u mrak. Sutradan cijeli je Labin bio okićen hrvatskim zastavama, a mladi se vojnik čudio i pitao gdje su ih do tada skrivali i za taj svečani dan postavili da se ponosno viju! Nakon toga - put prema Trstu, i zatim preko Slovenije u Slavoniju... Nije se više vratio u sjemenište. To je tjeskobno razdoblje svoga života, kad je život na ratištu i u prividnom miru, izvan ratnih operacija, bio tako nesiguran, a smrt je prijetila na svakom koraku, opisao u uspomenama "Godine i strah", 1985., a objavio u Matičinu *Kolu* 2001. sjećajući se svoga opasnoga vojnog puta, tih dana tjeskoba i tragedija mnogih civila i vojnika u ratnoj i poratnoj Hrvatskoj. Nakon četrdeset godina, u Splitu je 1985. iznenenada opazio i prepoznao svoga vojnog zapovjednika i zaštitnika ali nije znao da li da mu se javi, ili da propusti susret, te mu u tom pisanom sjećanju opisuje događaje vojnika koji se mora bojati i neprijatelja i svojih pretpostavljenih, u stalnom osjećaju straha pred smrću: u vojsku je došao s karakteristikom koja ga je trebala odvesti u smrt, u nepoznatom času i na nepoznatom mjestu. Spašavao ga je taj oficir u vremenu u kojem je smrt bila prirodija od života.

Nakon položene mature upisao se na Filozofski fakultet u Zagrebu, studijsku grupu hrvatski jezik i jugoslavenske književnosti i talijanski jezik i književnost. Diplomirao je 1952. Nakon završenoga studija bio je nekoliko godina srednjoškolski profesor u Dubrovniku, zatim 2 godine asistent u Akademijinu dubrovačkom

institutu, a nakon toga, od 1957. asistent na Katedri za stariju hrvatsku književnost. Doktorirao je radnjom "Književno djelo Nikole Nalješkovića". Od 1966. docent, izvanredni profesor 1972, a od 1977. do umirovljena redovni profesor i voditelj Katedre za striju hrvatsku književnost. Dvije godine bio je lektor hrvatskoga jezika u Firenci. Često je bio pozivan u obitelj Marchiori. Jolanda Marchiori, učenica Artura Cronie, radila je na sveučilištu i bavila se i kroatističkim temama; upravo tih godina objavila je raspravu u kojoj je pokušala pokazati i dokazati da je Držićev *Dundo Maroje* neoriginalno djelo, prepisano s talijanskih izvora i uzoraka. Taj je rad potakao prof. Franju Švelca da se oštro suprotstavi autoričinim tezama. Nije odgovorila ona, nego njezin učitelj Cronia. Ta je polemika utjecala da mladi znanstvenik nije više posjećivao kuću Marchiori, te se radije družio sa stručnjacima koji su proučavali razdoblje talijanske i europske renesanse, u kojem je hrvatski udio iznimno velik i bogat. Od 1977. je izvanredni, od 1991. redovni član Jugoslavenske, danas Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Razredu za književnost.

Osim na Filozofskom fakultetu predavao često na Zagrebačkoj slavističkoj školi u Dubrovniku, na poslijediplomskom studiju u Zagrebu i Dubrovniku. Jedan je od utemeljitelja i voditelja Dana hvarškoga kazališta, na kojima je od 1973. redovito nastupao s referatima. Već kao mladi profesor u Dubrovniku surađivao je priložima u novinama i časopisima te nema ozbiljnije hrvatske znanstvene publikacije u kojoj nije više puta surađivao priložima. Poimence: *Dubrovnik, Republika, Zadarska revija, Croatica, Umjetnost riječi, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Anali Historijskog instituta JAZU (Hazu) u Dubrovniku*, u zbornicima *Dani hvarskog kazališta*, u *Radu* naše Akademije i drugdje, i posebice u časopisu za književnost Akademije *Forumu*, kojemu je ostao trajno vjeran suradnik a u jednom razdoblju i član uredništva.

Stekavši doktorat znanosti, i napredujući u nastavničkoj karijeri i službi od asistenta do redovitoga profesora, a zatim i člana Akademije, Rafo Bogišić je širio i produbljivao svoje znanstvene interese od književnosti stvarane u renesansi u Dubrovniku na cjelokupno područje starije hrvatske književnosti i pisane kulture, od srednjega vijeka k našim danima. Gotovo da ne postoji važniji pisac starijega razdoblja, sa štokavskoga, čakavskoga ili kajkavskoga književnojezičnoga područja o kojemu Rafo Bogišić nije stručno i znanstveno pisao. Posebice se posvetio piscima koji su u našoj književnoj baštini značili cijeli program: Džore i Marin Držić, Nikola Nalješković, Marko Marulić, Ivan Gundulić, ali i Ivan Mažuranić i Miroslav Krleža. Posebice je istraživao pojavu, rast i dostignuća hrvatske pastorale, koju je objavio u posebnoj monografiji (*Hrvatska pastoralna*, 1989).

Bio sam gost njegove obitelji u Dubravci nekoliko godina prije posljednjega rata. Bilo je toplo ljeto: u vrtovima, uz zidove nasadi bresaka koje su, krupne i crvene, pune blagodatnoga soka sazrijevale na ljetnom suncu. Obilazili smo Konavle: pokazivao mi je ruševine nekih plemićkih ljetnih dvoraca, koje su rusko-crnogorske horde zapalile i porušile početkom XIX. stoljeća. Nismo ni pomisliti mogli da će se posljednjega desetljeća XX. stoljeća to ponoviti: sada u srpsko-crnogorskoj varijanti, goroj i razornijoj – protjerali su sve hrvatsko stanovništvo, opljačkali i zatim zapalili kuće, i mislili da će zauvijek ostati na osvojenoj i opustošenoj zemlji. Prolazili smo pitomim krajem, a Rafo mi je tumačio da Gundulić nije trebao izmišljati arkadiju: bila je tu, živo prisutna u Konavlima, na njihovu posjedu, s pitomim drvećem, s

vinogradima, s pijevom ptica, s izvorskom vodom, kraj zaštićen od juga i bure. Posjetili smo tada i groblje sv. Vare (Barbare), s nekoliko golemih ležećih stećaka, i s kamenim pločama s prekrasnim velikim plaketama zrele naivne umjetnosti i umijeća, s likovima Bogorodice i svetaca. Zapamtio sam na tom putu i uklesane likove na plaketama s Propetim: na križu uz lice Isusovo još jedan lik koji se naginje nad Kristovu glavu. Koji je to lik? Ni danas ne znam: da li je to lik Boga-Oca, ili na križu umiru i Krist-Čovjek i Krist-Bog? Ne znam, a i one koje sam pitao, nisu znali.

Tada mi se Rafo Bogišić tužio, ljuteći se na sebe samoga, da se ne usuđuje pisati onako kako književnici, s djelatnom maštom, pišu izmišljajući i slažući priču. A on stalno koči maštu! Kasnije se ne samo usudio pisati sa stvaralačkom maštom, nego je i napisao i objavio nekoliko tekstova u kojima je uz pouzdanu dokumentiranost združena mašta koja tekst oživljava kao priču. Uz kičmu i kosti dokumenta meso, žile i živčevlje, i odjeća vremena da se likovi pred nama pojave kao osobe, kao nositelji radnje, zapleta. Uz živo sudjelovanje autorovih sjećanja iz bogatoga života.

Sintetički je obradio književnost hrvatskoga prosvjetiteljstva u poznatoj Liberovoj *Povijesti hrvatske književnosti*. Za znamenitu antologijsku seriju Pet stoljeća hrvatske književnosti priredio je tri knjige zbornika stihova i proze: *Zbornik stihova i proze 15. i 16. stoljeća* (PSHK 5, 1968), *Zbornik stihova 17. stoljeća* (PSHK 10, 1967), *Zbornik stihova i proze 18. stoljeća* (PSHK 19, 1973) i posebnu knjigu s djelima Nalješkovića, Benetovića i Palmotića. I sam je svojim radom ušao u krug hrvatskih pisaca koji čine vrhunce hrvatske pisane kulture, zajedno s M. Šicelom, F. Čalom, S. Lasićem i R. Katičićem. S tadašnjim predsjednikom Matice hrvatske, Jakšom Ravličem, vezivalo ga je iskreno prijateljstvo. Priredio je nekoliko antologija hrvatske poezije starijega i novijega razdoblja, a njegova antologija *Leut i trublja* (1971.) doživjela je nekoliko izdanja. Kad je zamoljen da priredi zbornik (donekle i antologiju) poema u hrvatskoj književnosti narodnooslobodilačke borbe (1941-1945), pod naslovom *Ranjeni golub* (1981), on je prišao toj temi s jednakom ozbiljnošću za dovršenost tekstova i pravim osjećajem za vrijednosti zreloga jezika i okretnoga stiha kao i tekstovima hrvatske starije tradicije, dokazujući da je "hrvatska poema na najbolji mogući način zaokružila svoje višestoljetno trajanje". Godine 1969. nagrađen je Goranovom nagradom za književnost za knjigu koju je izdala Matica hrvatska: *O hrvatskim starim pjesnicima*. Slijedile su nakon toga druge njegove knjige: *Na izvorima* (Split, 1976.), *Književne rasprave i eseji* (Split, 1979.), *Riječ književna stoljećima* (Zagreb, 1982.), *Tragovima starih* (Split, 1987.), *Tisuću života, jedan put. Književne studije i eseji* (Rijeka, 1991.), *Zrcalo duhovno* (Zagreb, 1997.), *Dubrovački sažetci* (Dubrovnik, 2007.). U knjizi *Hrvatski petrarkizam* (2007.) zaokružio je svoja istraživanja i spoznaje o tom književnom i društvenom fenomenu Europe, i napose južne Hrvatske, s centrima: Dubrovnik, Split, Hvar, Zadar, Šibenik i Trogir. Posebice ga je zanimalo djelo i život središnje osobe starije hrvatske književnosti, Marina Držića. Tako u knjigama *Mladi dani Marina Držića* (1987.), *Marin Držić sam na putu* (Zagreb, 1996.) a i posljednji je njegov rad, esejistički intoniran, posvećen velikom hrvatskom stvaraocu: "Nadahnuće i zbilja – tri posljednja koraka u životu Marina Držića" (objavljen u Zborniku radova HAZU o petstogošnjici rođenja Marina Držića, 2010.). Njegova suradnja s Maticom hrvatskom, kao i s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti, bila je trajna i postojana, s Maticom i prije zabrane njezina rada, a napose kad se obnavljala na

novi život, i kad je izabran za člana Glavnoga odbora, a s Akademijom od prvih znanstvenih rasprava objavljenih u *Analima Historijskog instituta u Dubrovniku*. Akademija je objavila i njegovu doktorsku disertaciju o životu i djelu Nikole Nalješkovića. Njegovi prijatelji i studenti u povodu njegove osamdesete godišnjice života organizirali su znanstveni skup o životu i djelu Nikole Nalješkovića i te su radove sa skupa objavili u zborniku *Pučka krv, plemstvo duha*. U zborniku je i opsežna bibliografija svečara – akademika Rafe Bogišića.

Kad je zabranjen rad Matice hrvatske, na području hrvatske pisane kulture i afirmacije dijalektalnog pjesništva, izrazite hrvatske posebnosti, Maticu je u Istri i Dalmaciji zamijenio Čakavski sabor. Rafo Bogišić je češće, zajedno s Grgom Novakom, Andrijom Mohorovičićem, Marinom Franičevićem, Dobrišom Cesarićem, Dragutinom Tadijanovićem i drugim znanstvenicima i pjesnicima dolazio u Žminj. Treba podsjetiti: i tu bi ustanovu bila pomela protuhrvatska politika da u njoj nisu sudjelovali istaknuti političari: Ema Derossi Bjelajac, književnici-političari Ive Siljan, Mirko Božić, Živko Jeličić. Misao i djelovanje Zvane Črnje bilo je providencijalno. Kad je Ogranak Matice hrvatske u Splitu trebao biti zabranjen a njegova djelatnost obustavljena, članovi Ogranaka preuzeli su ime Čakavskoga sabora. Rafo Bogišić je svake godine sudjelovao na književnim i kulturnim manifestacijama u Splitu. Kasnije je Čakavski sabor u Splitu promijenio ime i prozvao se Književni krug, prema ediciji koja je u Splitu pokrenuta, po uzoru na ediciju Istra kroz stoljeća, a ova opet svoj izvor i poticaj ima u Maticinoj (i Zorinoj) znamenitoj ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti. Književni krug Split preuzeo je časopis *Mogućnosti*, utemeljena je manifestacija "Knjiga Mediterana" i brojne druge kulturne manifestacije koje su podržavale hrvatsku kulturnu, društvenu i političku misao nakon zabrane djelovanja Matice hrvatske i njezinih ogranaka.

Bogišićevo istraživanje starije hrvatske književnosti uvijek se obazire na europski kontekst ali on je uvijek upozoravao i na jednu veoma važnu činjenicu: na organsku povezanost pojedinih razdoblja i područja u cjelinu književnih zbivanja na prostoru Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, s Dubrovnikom i Bosnom i Hercegovinom, ali i s Bokom Kotorskom, tj. s cjelokupnošću hrvatskoga jezičnog i narodnoga prostora. Svako važno književno djelo, naime, Rafo Bogišić interpretira u slijedu sa starim pobudama ali i s novim poticajima kojima se pojedino djelo ugrađuje u razdoblja koja slijede: svako djelo raste na korijenu tradicije, ali svojim postojanjem zrači u vremenu u kojem nastaje, i za razdoblja koja slijede. Po tome se Bogišićevo proučavanje hrvatske književnosti uvijek proširuje i produbljuje spoznajama o starim razdobljima i putu k novima, te se na takav način očituje i odčitava cjelina i cjelovitost starije hrvatske književnosti i njezino ukorjenjivanje u noviju književnost nastalu nakon hrvatskoga narodnog preporoda, tj. nacionalne integracije u XIX. st., kad su se regionalne i dijalektalne različitosti u jeziku i pismu svele na jezično i književno jedinstvo i nacionalno zajedništvo.

Rafo Bogišić objavio je dvadesetak knjiga svojih znanstvenih rasprava i preko stotinu i pedeset opsežnih znanstvenih radova. Od hladnoga raspravljanja krenuo je u posljednjim prikazima pisaca i njihovih suvremenika na put biografičnosti (i pomalo: autobiografičnosti!) koja je uvijek na granici s tzv. lijepom književnosti, tj. prekoračio je granicu fakcionalnosti i stupio na granicu s fikcionalnošću (*Dnevnik vladike Deše, Marin Držić sam na putu, Patnje mladog Džore*). Rafo Bogišić bio je

izniman znanstvenik ali i odličan i drag profesor na Filozofskom fakultetu te je poticao studente i mlade znanstvenike na proučavanje hrvatske književnosti, starije i novije, te je njegov pedagoški poticaj otvorio mnogima vrata u bogatu problematiku hrvatske književne baštine. Zbog toga je za života dobio brojne nagrade za svoj znanstveni rad a nas zadužio za mnoge spoznaje zbog kojih smo mu trajno zahvalni.

Josip Bratulić